

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук,
доцента Кузьменко Юлії Василівни про
дисертацію Калінської Оксани Павлівни
«Розвиток педагогічної майстерності викладача економічних
дисциплін у вищому навчальному закладі»
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із
спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Аналіз дисертації *Калінської Оксани Павлівни* «Розвиток педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі» дозволяє зробити висновки щодо актуальності, достовірності, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність теми дисертації

Педагогічна практика свідчить, що бездоганне глибоке знання змісту предмету не завжди означає, що викладач є педагогом-майстром. Вища школа завжди мала і має потребу у справжніх майстрах-педагогах своєї справи. Адже викладач вищої школи є не тільки науковцем, фахівцем в певній галузі наук, а й педагогом-практиком, здатним трансформувати наукове знання, структурувати його, зробити доступним і зрозумілим для студентів. Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти багатоаспектна і має кілька складових – педагогічну, наукову і методичну, що вимагає неабиякої педагогічної майстерності, яка передбачає застосування педагогічних і психологічних знань, умінь і навичок у практичній педагогічній діяльності у межах відповідного фаху. Отже, педагогічна майстерність викладача, зокрема викладача економічних дисциплін, на теперішній час потребує значної уваги і більш глибокого вивчення.

Проблема розвитку педагогічної майстерності викладачів закладів вищої освіти знаходить своє відображення на науково-практичних конференціях і форумах, однак її практичне розв'язання ускладнюється й низкою суперечностей, які досить чітко окреслені дисертанткою у вступі роботи, й спрямовують хід дослідження на пошук теоретичних й методичних способів їх вирішення.

Ознайомлення із понятійно-термінологічним апаратом дослідження дозволило зробити висновок про значну роботу дисертантки з теоретичними джерелами за темою дисертаційної роботи. Об'єкт, предмет, мету і завдання наукового пошуку визначено коректно, а обґрунтованість наукових результатів роботи забезпечено шляхом ретельного добору методів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну, яка полягає в

тому, що дисертанткою *вперше* визначено й теоретично обґрунтовано психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у ВНЗ (поєднання традиційних і нетрадиційних форм організації методичної роботи; впровадження інноваційних педагогічних технологій у систему методичної роботи кафедри; формування у викладачів економічних дисциплін здатності використовувати методи маніпулятивного впливу в суб'єкт-суб'єктній взаємодії); розроблено модель розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у ВНЗ, яка містить теоретико-методологічний, змістово-процесуальний та результативний блоки; визначено структуру педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін та конкретизовано критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, адаптивний) і рівні її розвитку (творчий, продуктивний, репродуктивний).

Удосконалено технологію розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у ВНЗ.

Уточнено сутність поняття «педагогічна майстерність викладача економічних дисциплін», що розглядається як інтегрована якість особистості, яка забезпечує результативну стабільно-високу діяльність викладача, його професійно-педагогічний саморозвиток, самоактуалізацію на основі гуманізму, психолого-педагогічної, методичної та фахової компетентності, особистісних якостей, індивідуального педагогічного стилю та професійної мобільності.

Подальшого розвитку набули положення щодо реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії та індивідуального підходу до розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін у системі методичної роботи кафедри вищого навчального закладу.

Заслугове позитивної оцінки практичне значення дослідження, а саме: розроблено методичні рекомендації «Психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін», авторську програму «Тренінги розвитку педагогічної майстерності». Основні положення, матеріали дослідження можуть бути використані у системі методичної роботи кафедр ВНЗ, а також у системі підвищення кваліфікації викладачів економічних дисциплін.

Кількість закладів, у яких впроваджено результати дослідження є доволі переконливою для формулювання судження про затребуваність й актуальність практичних напрацювань автора.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертацій в опублікованих працях

Кількість і обсяг публікацій, їхня якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації є достатніми.

Про широку апробацію результатів дослідження Калінської О.П. свідчать їх обговорення на багатьох міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Аналіз автореферату Калінської О.П. свідчить про те, що його змісті відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження. Зміст автореферату є ідентичним до змісту дисертації і достатньо повно відображає основні положення дослідження.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Структура дисертаційної роботи є логічною і науково виваженою. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (347 найменувань, з них 12 – іноземною мовою) та 11 додатків на 65 сторінках (окремий том). Загальний обсяг дисертації становить 347 сторінки, із них 220 – основного тексту. Ілюстрований матеріал подано у 18 таблицях та на 11 рисунках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, сформульовано мету, яка корелює з темою та конкретизується у завданнях, визначено об'єкт та предмет дослідження; відображено використані у роботі методи дослідження; висвітлено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію та впровадження основних наукових положень; подано інформацію про особистий внесок, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади розвитку педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу»** проаналізовано базові поняття дослідження, окреслено психолого-педагогічні особливості та науково-теоретичні засади розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі, визначено структуру його педагогічної майстерності, проаналізовано сучасний стан розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі.

На основі вивчення різних підходів та професійних функцій викладача економічних дисциплін, а також завдань, які він має розв'язувати, педагогічна майстерність викладача економічних дисциплін витлумачена дисертанткою як інтегрована якість особистості, що забезпечує результативну стабільно-високу діяльність викладача, його професійно-педагогічний саморозвиток, самоактуалізацію на основі гуманізму, психолого-педагогічної, методичної та фахової компетентності, особистісних якостей, індивідуального педагогічного стилю та професійної мобільності (с. 53).

Особливу увагу автор приділяє розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у системі методичної роботи вищого навчального закладу, обґрунтовує її структуру з точки зору гуманістичної

спрямованості педагогічної дії (с. 54-58, 60, 65) та компетентнісного (с. 59) підходу. У цьому контексті дисертантка здійснює аналіз різних підходів науковців до структури педагогічної майстерності.

Схвалення заслуговує підхід дисертантки до розуміння та визначення структури педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін, зокрема педагогічна майстерність включає такі компоненти: професійні цінності та ставлення, педагогічні здібності, професійні знання, професійні уміння та навички, педагогічну техніку, педагогічно-економічну культуру.

У другому розділі **«Методичні засади розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі»** визначено та теоретично обґрунтовано психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін; розроблено технологію і модель розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін.

На підставі аналізу результатів психолого-педагогічних досліджень і практичного досвіду роботи у закладі вищої освіти автор визначає такі психолого-педагогічні умови: поєднання традиційних і нетрадиційних форм організування методичної роботи; впровадження інноваційних педагогічних технологій у систему методичної роботи; формування у викладачів економічних дисциплін здатності використовувати методи маніпулятивного впливу в суб'єкт-суб'єктній взаємодії (с. 107).

Окрім визначального призначення технології розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін, автор передбачає реалізацію визначених і обґрунтованих психолого-педагогічних умов, що спрямовують цей процес саме на розвиток педагогічної майстерності (п. 2.2).

Заслуговують на увагу підхід до визначення не тільки педагогічних умов, а й психологічних, створення яких, на думку автора, буде сприяти більш ефективному розвитку педагогічної майстерності (с.105-107).

Суттєвим результатом дослідження, виконаного О.П.Калінською, є обґрунтування моделі розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищих навчальних закладах.

Автором ґрунтовно й різносторонньо представлені теоретичні підходи до розуміння сутності понять «модель», «моделювання», методу моделювання у педагогічній науці (с. 155-157). На основі аналізу ознак, властивостей, способів, етапів, умов, вимог до створення педагогічної моделі й очікуваних результатів її впровадження, у роботі представлено модель розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищих навчальних закладах, що забезпечує досягнення очікуваних результатів й представлена сукупністю блоків: теоретико-методологічного, змістово-процесуального та результативного. В моделі відображені наукові підходи та принципи. Розвиток компонентів педагогічної

майстерності викладача економічних дисциплін здійснюється безпосередньо за допомогою змісту методичної роботи, форм, методів і засобів її організації. У моделі знайшли відображення психолого-педагогічні умови, що сприяють ефективному розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін (с.159).

Заслугує схвалення якісний аналіз автором усіх компонентів моделі, зокрема ґрунтовним є висвітлення сутності наукових підходів та принципів, що спрямовують усі компоненти методичної діяльності на досягнення оптимальних результатів (с. 162-169).

Безсумнівним здобутком дисертантки є розроблення навчально-методичного забезпечення розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі, що методичних рекомендації та тренінги.

Висновки до другого розділу обґрунтовані і достовірні, що підтверджуються опрацюванням значної кількості аналітичного матеріалу та широким застосуванням наукових методів (с. 174-175).

У третьому розділі **«Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності психолого-педагогічних умов розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі»** визначено критерії, показники та рівні розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін, обґрунтовано мету і завдання, організацію й методику проведення констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту, здійснено узагальнення їхніх результатів. Визначено перспективні напрями подальших педагогічних розвідок.

З метою педагогічної діагностики розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі уточнено відповідні критерії та визначено їх показники (табл. 3.1). Критеріальні ознаки розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін дозволили визначити й виявити творчий, продуктивний, репродуктивний рівні їх розвитку (с. 190).

У ході констатувального етапу педагогічного експерименту визначено реальний рівень розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі й з'ясовано, що лише у 10,08 % викладачів економічних дисциплін КГ та 9,82 % викладачів економічних дисциплін ЕГ розвиток педагогічної майстерності знаходиться на творчому рівні; 26,28 % викладачів економічних дисциплін КГ та 25,10 % ЕГ володіють продуктивним рівнем педагогічної майстерності; 63,64 % викладачів економічних дисциплін КГ та 65,08 % ЕГ – репродуктивним рівнем (с. 215).

Проведений аналіз стану розвитку педагогічної майстерності викладачів

економічних дисциплін показав, що традиційна система методичної роботи кафедр не забезпечує достатнього рівня розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін. Це зумовило необхідність пошуку нових підходів до розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін у ВНЗ та визначення і теоретичного обґрунтування психолого-педагогічних умов здійснення цього процесу.

На формувальному етапі педагогічного експерименту було впроваджено визначені та обґрунтовані психолого-педагогічні умови, модель та технологію розвитку педагогічної майстерності в освітній процес викладачів економічних дисциплін у ВНЗ. Основною метою формувального експерименту було доведення гіпотези дослідження, яка полягала у тому, що розвиток педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін буде більш ефективним, якщо забезпечити реалізацію спеціальних психолого-педагогічних умов (с. 216-217).

На формувальному етапі педагогічного експерименту з метою перевірки ефективності психолого-педагогічних умов розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін в ЕГ розвиток педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін здійснювався з урахуванням психолого-педагогічних умов. Упродовж цього етапу розвиток педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін у КГ проводився за традиційною діяльністю методичної роботи кафедри (виконання стандартних завдань освітньої, самостійної, наукової діяльності, проведенням відкритих лекцій, методичних семінарів, взаємовідвідування, підвищення кваліфікації, стажування).

На цьому етапі виконано повторну діагностику умов розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін за визначеними критеріями та показниками в обох групах – КГ та ЕГ.

Унаочнення одержаних даних дало змогу дисертантці зробити висновок, що в контрольній групі суттєвих змін щодо рівнів розвитку педагогічної майстерності у викладачів економічних дисциплін не відбулося. Водночас, в експериментальній групі було виявлено більш значні зміни у рівнях розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін – за рахунок досить суттєвого, зменшення кількості викладачів з репродуктивним рівнем, а саме на 28,41 % та, відповідно, збільшенням на 16,90 % викладачів з продуктивним рівнем відбулося позитивне зростання кількості викладачів економічних дисциплін з творчим рівнем розвитку педагогічної майстерності, а саме ця поділлка сягнула 11,51 %.

Для визначення достовірності експериментальних даних щодо рівнів розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін, вимірених у порядковій шкалі, автором застосовано метод статистичного критерію χ^2 Пірсона.

У висновках до третього розділу зазначено, що результати формувального етапу педагогічного експерименту підтверджують ефективність впровадження психолого-педагогічних умов, моделі та технології розвитку педагогічної майстерності в систему методичної роботи (с. 236-238).

Загальні висновки відповідають завданням та у концентрованому вигляді відображають основні наукові результати дисертаційного дослідження.

Результати дослідження можуть бути використані як у системі методичної роботи кафедр, так і у системі підвищення кваліфікації викладачів економічних дисциплін.

Дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів, що пов'язані з проблемою розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін. Перспективними напрямками для подальших досліджень є удосконалення системи методичної роботи кафедр вищих навчальних закладів орієнтованої на підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, на активізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу у вищих навчальних закладах.

Таким чином, вивчення матеріалів дисертації Калінської О.П. дозволяє зробити висновок, що наукові результати, отримані автором, базуються на ґрунтовному та всебічному вивченні проблеми, що досліджується; аналізі різних підходів до її вирішення, використанні достатнього масиву літературних джерел. Отже, можна стверджувати, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою працею, в якій отримані наукові результати мають теоретичну та практичну значущість.

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, вважаємо за необхідне зазначити певні дискусійні міркування та зауваження до поданого наукового дослідження, які потребують окремих уточнень і пояснень.

Дискусійні положення та зауваження

1. У п. 1.1 «Сутність основних понять дослідження в психолого-педагогічній теорії та практиці» автор до змісту вводить значний обсяг матеріалу щодо сутності педагогічної майстерності, проте в підрозділі недостатньо уваги приділено розкриттю специфіки саме поняття «педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у закладі вищої освіти».

2. У п. 1.2 «Структура педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін» рекомендовано максимально наблизити виокремлення структурних компонентів педагогічної майстерності відносно викладачів економічних дисциплін, розкрити сутність компоненту педагогічно-економічна культура (с. 70). На наш погляд, було б вигідно подати не в додатку А. 2 (с. 285), а в тексті роботи рис. 1.1. «Структура педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін», що підсилило б візуалізацію авторської позиції.

3. Автор аналізує стан розвитку педагогічної майстерності в різних освітніх закладах (п. 1.3). На наш погляд, було б виграно у рамках дослідження дати перелік закладів вищої освіти, які сьогодні активно займаються розвитком педагогічної майстерності своїх викладачів.

4. Обґрунтовуючи психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі, автор, на нашу думку, перенаситив зміст роботи визначенням сутності понять «умови», «педагогічні умови», «психологічні умови». Також проглядається тенденція до надмірного захоплення цитуваннями і в інших параграфах роботи. Вважаємо за доцільне автору згрупувати означення різних визначень по тексту у таблиці та подати їх додатках, що б призвело до вивільнення місця для поглибленого структурного аналізу.

5. У третій психолого-педагогічній умові – формування у викладача економічних дисциплін здатності використовувати методи маніпулятивного впливу в суб'єкт-суб'єктній взаємодії (с. 143), на нашу думку, закладена суперечність щодо використання методів маніпулятивного впливу, що передбачає деякий негуманний вплив та самої суб'єкт-суб'єктній взаємодії, яка передбачає співпрацю на гуманній основі.

6. На с. 163 автор на рис. 2.3 називає основні положення андрагогіки щодо розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін, але в самій схемі таблиці майже не вказано, що саме стосується викладачів економічних дисциплін. На нашу думку, рис. 2.3 несе узагальнюючий характер педагогічної майстерності викладачів, але аж ніяк не викладачів економічних дисциплін.

7. Щодо 3-го розділу «Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності психолого-педагогічних умов розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі» варто відмітити факт перенасичення таблицями та схемами, які, на нашу думку, дублюють одна одну. Варто було б обмежитися узагальненими таблицями та схемами, що не призвело б до перенасичення обсягу тексту повторюваними даними. Також надмірне захоплення у п. 3.2 «Організація і методика констатувального етапу педагогічного експерименту» й до подачі визначень поняття «експеримент».

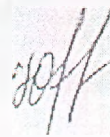
Висловлені зауваження і міркування не заперечують позитивної оцінки та наукового рівня дисертаційної роботи.

Вважаємо, що дисертаційна робота Калінської О.П. на тему «Розвиток педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі» відповідає вимогам пп. 9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового

співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами) до кандидатських дисертацій, а її автор – Калінська Оксана Павлівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

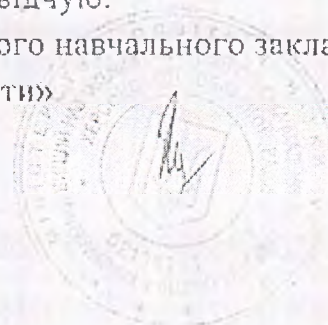
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії й методики
виховання, психології та інклюзивної освіти
Комунального вищого навчального закладу
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

Ю.В.Кузьменко

Підпис професора Ю.В. Кузьменко засвідчую.

Перший проректор Комунального вищого навчального закладу
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

І.Я. Жорова